

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 19 – 1/2012.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/1_12/hakkinen.pdf]

AJANKOHTAISTA

NÄKÖKULMIA ETNOGRAFIAAN KUULUMISIA VII KANSATIETEEN PÄIVILTÄ

Anne Häkkinen

Etnografia – Mitä? Missä? Miten? VII Kansatieteen päivät 16.–17.3.2012 Jyväskylässä

Mitä etnografia on? Missä sitä voi tehdä ja miten? Mikä on tutkijan paikka ja vastuu etnografisessa tutkimusprosessissa? Miten määritellä tutkijan ”kenttä” 2010-luvulla? Muun muassa näihin kysymyksiin haettiin vastausta kaksi päivää kestäneille seitsemänsillä *Kansatieteen päivillä* Jyväskylässä 16.–17.3.2012. Oppiainerajat ylittävän aiheen ajankohtaisuudesta kertoo kenties jotakin se, että päiville osallistui aikaisempiin vuosiin verrattuna ennätysmäärä tieteen tekijöitä kulttuurin ja yhteiskunnan aloilta sekä vastaavien kysymysten parissa työtään tekeviä ihmisiä museotyön sekä muun yhteiskunnallisen toiminnan kentiltä.

VII *Kansatieteen päivien* järjestävänä tahona toimi perinteiseen tapaan Ethnos ry. tällä kertaa yhdessä Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksen kanssa. Kolmen keynote-luennon, tallentamista käsitelleen paneelikeskustelun ja kolmentoista työryhmän lisäksi päivien yhteydessä pidettiin Ethnos ry:n vuosikokous sekä vietettiin Ethnosin 40-vuotisjuhlaa juhlaillallisen ja -puheiden merkeissä ravintola Piatossa, Agorassa. Lisäksi Historian ja etnologian laitoksen tutkijat ry. järjesti etnologian ja kansatieteen jatko- ja perustutkinto-opiskelijoille vastaanoton, jossa yhdistys esitteli toimintaansa vapaamuotoisen yhdessäolon lomassa. *Kansatieteen päivien* ajan

konferenssiin osallistuneille tarjoutui mahdollisuus virallisen ohjelman rinnalla myös vierailta pääsymaksutta Jyväskylän kaupungin museoissa, kuten Suomen käsityön museossa, Keski-Suomen museossa ja Alvar Aalto -museossa.

YLLÄTYKSELLISTÄ JA KOKEILULLISTA ETNOGRAFIAA

Kansatieteen päivät käynnistyivät Ethnos ry:n puheenjohtaja Katriina Siivosen avausseminaarin siivittäminä, minkä jälkeen historian ja etnologian laitoksen johtaja Jari Ojala toivotti osallistujat myös laitoksen ja Jyväskylän yliopiston puolesta tervetulleiksi. Avauspuheenvuorojen jälkeen jatkettiin päivien ensimmäisellä keynote-luennolla. Etnologian professori Billy Ehn Uumajan yliopistosta tunnetaan yhtenä ruotsalaisen etnologian viime vuosikymmenten keskeisimmistä edustajista. Hän on nostanut esiin muun muassa refleksiivisyyden ja tutkijan subjektin merkityksen niin tutkimusta tehtäessä kuin tutkimusraporttia kirjoitettaessa. Hiljattain hän on keskittynyt tutkimaan ja tarkastelemaan yhdessä kollegansa Orvar Löfgrenin kanssa arkipäivän huomattomia, lähes näkymättömiä rituaaleja, kuten odottamista kokeellisin etnografisin menetelmin. Näiden teemojen ympärille rakentui myös hänen luentonsa: *Surprises of Everyday Life. Ethnographic Experiments in Cultural Analysis of the Inconspicuous*.

Kansatieteen päivien teemaan viitaten (*Etnografia – Mitä? Missä? Miten?*) Ehn tähdensi luennossaan, että sen lisäksi, että pohdimme sitä, mitä, missä ja miten tehdä etnografista tutkimusta, meidän pitäisi myös kysyä, *miksi* etnografiaa pitää/pitäisi tehdä. Hän nosti yhdeksi tieteen keskeiseksi tavoitteeksi yllätyksellisen tiedon tuottamisen. Etnografian avulla on mahdollista päästä käsiksi siihen, mihin tavallisesti emme kiinnitä huomiota; niihin arkipäiväisiin asioihin, jotka tuntuvat merkityksettömiltä, kuten esimerkiksi kaupan kassalla jonottamiseen. Nämä pienet asiat ja ilmiöt kertovat paljon enemmän kuin miltä aluksi saattaa näyttää – ja paljastavat jotain yllättävää arkielämästä ja ihmisyydestä.

Yllätyksellisyyden tärkeyden lisäksi Ehn puhui etnografisten kokeilujen tärkeyden puolesta. Metodissa, josta hän käyttää nimitystä *bricolage*, yhdistellään ennakkolulottomasti erilaisia aineistoja ja aineistonhankintatekniikoita, kuten havainnointia ja haastatteluja autoetnografiaan, fiktion ja nykytaiteeseen. Metodi rohkaisee hänen havaintojensa mukaan kokeilevaan kirjoittamiseen, jossa hyödynnetään erilaisia kirjoitustyyliä. Ehn haastoi pohtimaan, mikä on tunteiden paikka etnografiassa ja miten voisimme käyttää niitä analyttisenä välineenä ja resurssina. Mitä me voisimme esimerkiksi oppia niistä taiteilijoilta?

Perjantapäivän toinen keynote-luennoitsija oli etnologian yliopistotutkija Tiina-Riitta Lappi Jyväskylän yliopistosta. Luennossaan ”What/How is ethnography in ethnological research” Lappi nosti esille tarpeen kiinnittää enemmän huomiota siihen, mitä etnografialla kulloinkin tarkoitamme tehdessämme etnografista tutkimusta. Mitä itse asiassa teemme, kun sanomme tekevämme etnografiaa? Lappi mukaan etnografista tutkimusotetta paljon käytävillä tieteenaloilla, kuten etnologiassa/kansatieteessä, tutkimuksissa ei läheskään aina avata sitä, miten etnografia määrittyy juuri kyseisessä työssä. Etnografista tutkimuskirjallisuutta kartoittaessaan Lappi löysikin hämmen-

tävän erilaisia määrittelyjä etnografialle. Etnografian rooli ja merkitys tutkimuksessa saattoi olla melko erilainen riippuen siitä nähtiinkö se esimerkiksi tutkimusmetodin, teoriana, näkökulmana tutkittavaan asiaan, kirjoitustapana tai kenties niiden erilaisina yhdistelminä. Eroista huolimatta Lappi havaitsi yhden etnografisia tutkimuksia yhdistävän piirteen, jonka myös Billy Ehn luennossaan mainitsi. Etnografiassa tutkija on aina osa tutkimustaan: kun tutkija kerää aineistoa, luo hän kentän, jota tutkii. Siten etnografian kenttä on aina keinotekoinen.

Lauantaipäivän odotettu keynote-puhuja oli antropologian professori George Marcus Kalifornian yliopistosta. Marcusta voidaan pitää yhtenä etnografisen tutkimuksen keskeisistä suunnannäyttäjistä. Hän nosti muun muassa 1980-luvulla esiin tutkijan roolin merkityksen tutkimuksen teossa ja tutkimustulosten muodostumisessa. 1990-luvulla Marcus puolestaan toi etnografiseen tutkimukseen *monipaikkaisen etnografian* käsitteen, jonka avulla pyrittiin vastaamaan globalisaation aikaansaamiin haasteisiin antropologisen ja etnografisen tutkimuksen teossa. Tutkimusmenetelmänä monipaikkainen etnografia mahdollisti sen, että tarpeen vaatiessa voitiin ylittää kulttuuriset ja valtiolliset rajat paremman kokonaiskuvan saamiseksi tutkittavasta ilmiöstä.

Keynote-luennossaan Marcus reflektoi oman uransa kautta etnografisessa tutkimuksessa tapahtuneita muutoksia 1980-luvulta 2000-luvulle, muun muassa refleksiivisyyden nousua sekä muunkin kuin paikallisen tason huomioon ottamista (globaali maailma) tutkimuksissa. Marcus nosti luennossaan esille keskeisiä seikkoja, jotka muokkaavat etnografista tutkimusprosessia 2000-luvulla. Yhtenä tärkeimmistä seikoista hän painotti yhteistyönteon välttämättömyyttä tulevaisuudessa. Etnografinen tutkimus on totuttu ajattelemaan yksilötyönä, mutta Marcus tähdensi yhteistyön tekemisen tärkeyttä niin muiden tutkijoiden kuin myös yhteiskunnallisten toimijoiden kuten taiteilijoiden kanssa.

Billy Ehnin tavoin Marcus peräänkuulutti kokeellisen ajattelun merkitystä etnografisessa tutkimusprosessissa. Marcus esittelikin erilaisia kokeiluja, joissa kenttätyöprojekteissa oli hyödynnetty muun muassa verkkosivuja (studiota) ja tuotettu sinne audiovisuaalista materiaalia. Hänen mukaansa aineistojen digitaalisuus ei ainoastaan helpota aineiston saatavuutta vaan mahdollistaa etnografisen tutkimusprosessin kehittymisen seuraamisen. Marcus on myös kehitellyt antropologisen tutkimusprosessin mallia. Tähän hän tarjoaa avuksi designin käsitettä, niin kuin se ymmärretään vaikkapa arkkitehtuurissa ja taiteessa. Etnografia design-prosessina pitäisi tutkimuksen lopputuleman avoimena ja mahdollistaisi palautteen saannin tutkimuksen alkumetreiltä loppuun asti. Lisäksi etnografia designin kaltaisena prosessina pitää tutkijan huomion koko tutkimusprosessin ajan kiinnittyneenä tutkimusaineistoon. Tällöin teoria ja tutkimuksen keskeiset käsitteet kumpuavat aineistosta eivätkä sen ulkopuolelta.

MONINAINEN JA MONIPAIKKAINEN ETNOGRAFIA

VII *Kansatieteen päivien* esitelmäkutsussa etnografia määritellään seuraavasti: ”etnografia... ihmistieteissä tarkoittaa tutkimusaineiston keräämistä tutkittavien ihmisten parista ja heidän kanssaan. Tyypillisiä etnografisia menetelmiä ovat esimerkiksi havainnointi, haastattelu ja valokuvaus. Aineiston hankinnan lisäksi etnografiaan sisältyy myös kirjoittamisen ja tulkinnan prosessi.” Kansatieteen päivillä etnografian eri puoliin ja ulottuvuuksiin pureuduttiinkin hyvin monitahoisesti keynote-luentojen lisäksi myös työryhmäpuheenvuorojen kautta. Työryhmissä pohdittiin muun muassa etnografian erityisluonnetta ja sen mukanaan tuomia haasteita, etnografiaa tutkimusprosessina ja kehittämisen välineenä, paikan ja kentän merkitystä etnografiassa sekä etnografian aineistonhankintamenetelmiä ja aineistojen erityisluonnetta, esimerkiksi internetin roolia, verkkoetnografioita ja videomateriaalin käyttöä etnografisessa tutkimuksessa.

Lähempään tarkasteluun otan tässä yhteydessä työryhmän ”Monipaikkainen etnografia”, jota olin itse seuraamassa perjantaina. Työryhmän puheenjohtajana toimi professori Laura Assmuth Itä-Suomen yliopistosta toisen puheenjohtajan dosentti Laura Huttusen sairastuttua. Työryhmän esitelmistä tarkastelen lähemmin dosentti Jari Kupiaisen ja tutkija Anna Rastaa puheenvuoroja. Jari Kupiainen pohti omassa puheenvuorossaan monipaikkaisen ja monietnisen kenttätutkimuksen haasteita Salomonsaarilla, jossa hän on tehnyt pitkäaikaista antropologista kenttätöitä vuodesta 1992 alkaen. Esitelmässään hän nosti esille muun muassa sen, että oli havainnut etnisyyttä ja kulttuuri-identiteettiä esitettävän eri tavoin riippuen siitä, missä paikassa henkilö milloinkin liikkui; kulttuurisen identiteetin kerrokset aktivoituivat eri tavoin eri paikoissa. Hän pohti myös tutkijan roolia ja tutkijana kohtaamiaan haasteita, esimerkiksi kohtaamaansa mustasukkaisuutta tutkittaviensa mutta myös muiden tutkijoiden taholta ja sitä, kuinka tällaisissa tilanteissa voisi luovia.

Anna Rastas puolestaan nosti esille haasteita, joita liittyy kentän paikkojen ja rajojen määrittelyyn esimerkiksi silloin, kun tutkimuksen kohteena on diaspora. Tällöin informanttien kokemusta määrittää monipaikkaisuus, jolloin tutkija ei voi tarkastella ihmisten toimintaa vain yhdessä paikassa, esimerkiksi Suomessa, vaan huomioon on otettava ylijärjetyt sidokset muihin tutkittaville merkityksellisiin paikkoihin. Afrikkalaisten diasporaa Suomessa sekä rodullistettuja identiteettejä ja kulttuureja tutkiessaan Rastas on huomannut myös etnografiseen kenttätööhön liittyvän haasteen kohdejoukon (ja kentän) ennalta määrittelyn vaikeudesta. Ketkä kuuluvat afrikkalaiseen diasporaan? Riittääkö määrittäjäksi se, että henkilö identifioituu afrikkalaiseen diasporaan? Tutkijan on tällöin onnistuttava ratkaisemaan kysymys, voivatko diasporaan kuulua myös valkoiset afrikkalaiset, vai määrittääkö rodullistettu identiteetti sittenkin vahvemmin afrikkalaisten diasporaa.

PÄIVIEN ANTIA

Lauantaina kaksipäiväisen seminaarin päättävässä paneelikeskustelussa pohdittiin lopuksi vielä mitä pitäisi tallentaa ja miten. Paneelin vetäjänä toimi professori Hanna Snellman Helsingin yliopistosta ja aiheesta keskustelivat Outi Fingerroos Jyväskylän yliopistosta, Antti Metsänkylä Kansallismuseosta, Leena Paaskoski Suomen Metsä-museo Lustosta sekä Jyrki Pöysä Suomalaisen Kirjallisuuden Seurasta, Joensuun perinnekustosta. Paneelikeskustelun teemoja ohjasi erityisen ajankohtaiseksi Helsingin Sanomissa 6. maaliskuuta 2012 julkaistu Elina Grunströmin kolumni ”Kansanperinne ei pysy hengissä itsestään”, jossa toivottiin profiilin kohotusta kansallisen kulttuurin instituutioilta ja kulttuurintutkijoilta sekä esimerkiksi suurempaa näkyvyyttä sosiaalisessa mediassa.

Paneelikeskustelussa korostettiin monin tavoin yhteistyön roolia niin museoiden kesken kuin myös muiden tahojen kuten yliopistojen kanssa ja yhteistyön merkitystä kulttuuriperinnön säilyttämisessä ja tuottamisessa. Keskustelussa kysyttiin myös, mikä oikeastaan pitäisi olla kulttuuriperintöä ja siten säilyttämisen arvoista. Paneelissa ehdotettiin esimerkiksi termin *passiivinen kartunta* – jossa yksityiset ihmiset tuovat tavaroitaan museoitavaksi – korvaamista termillä *yhteisöllinen tallentaminen/ tiedontuottaminen*. Tämä korostaisi ihmisten aktiivista roolia kulttuuriperinnön tuottamisessa. Tällöin museoinstituutti ei olisikaan yksin se, joka päättäisi siitä, mikä on museoimisen arvoista. Paneeli nivoi yhteen sen, mistä myös keynote-luennoitsijat Billy Ehn ja George Marcuskin puhuivat: yhteistyön merkityksestä etnografian ja etnografisen tiedon tuottamisessa.

Filosofian maisteri Anne Häkkinen tekee etnologian alaan kuuluvaa väitöskirjaa historian ja etnologian laitoksella Jyväskylän yliopistossa.